

BOSNA - HERSEK -SOĞUK SAVAŞ SONRASI ANLAŞMAZLIKLARA GİRİŞ-

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin BAĞCI*

Soğuk Savaş dönemi sonrası ortaya çıkan yeni anlaşmazlık bölgeleri arasında yer alan Balkanlar son iki yıldır gündemde kalmakta olup, belkide Yeni Dünya Düzeni tartışmaları içerisinde üzerinde en fazla yazılan, konuşulan ve çözüm sağlamak için, başta BM olmak üzere, tüm uluslararası örgütlerin çaba gösterdiği etnik ve milliyetçi unsurların ağır bastığı bir çatışma içinde bulunmaktadır. Bosna-Hersek'te yaşanan anlaşmazlık, Avrupa güvenlik boyutunun önemli bir ayağını teşkil eden Balkanların, bu istikrarsızlığın devam etmesi halinde, Avrupa güvenliğini tehdit edecek boyuta varacağı endişeleri gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle Avrupa ülkelerinin Balkanlar konusunda ortak bir politika saptayamamış olmaları, anlaşmazlığın çözüme ulaşmamasında rol oynayan önemli faktörlerden birini teşkil etmektedir. Bu nedenle de yeni Avrupa güvenlik yapısı için Balkanlar bir "örnek olay" "test case" olmaktadır¹. Bu makalede Bosna-Hersek krizinin ortaya çıkış nedenleri ve Şubat 1993'e kadar olan bölgesel ve uluslararası gelişmelerde dahil olmak üzere, gelişmeler incelenecek ve Türk dış politikasına olan etkisi ve önemli açısından değerlendirilecektir.

Bosna-Hersek Sorunu Nasıl Başladı

Türklerin Bosna-Hersek'i Osmanlı topraklarına katması 1463 yılında olmuştur. Yaklaşık 400 yıl Osmanlı egemenliği altında kalan bu iki eyalet, 1878 yılında Osmanlı'nın çökmeye başladığı bir dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmiş ve 1908 yılında da hukuki olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun topraklarına dahil edilmişlerdir.

(*) ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi

(1) Bu konu ile ilgili olarak TIME Magazin'in 9 Aralık 1991 tarihli Frederick Pajnton tarafından incelenen Europe How Fast? How Far? konulu baş makaleye bakınız.

Bu imparatorluğun Birinci Dünya Savaşı sonunda yıkılması ile birlikte Sırbistan Krallığı, Sırpırlardan, Hırvatlardan ve Slovenlerden oluşan bir krallık kurmak için eski Avusturya-Macaristan topraklarına katılma kararı aldı. Bu topraklar üzerinde 1918 yılında kurulan devlete Yugoslavya adı verildi. İkinci Dünya Savaşı öncesi son çok partili seçimler 1938 yılında yapıldı. 1939 yılında kabul edilen ortak bir federal anayasa çoğunluğu teşkil eden Sırpırlar ile Hırvat ve Slovenler arasındaki anlaşmazlığı sona erdirmeye çalıştı. İkinci Dünya savaşı esnasında ise Yugoslavya Alman, İtalyan, Macar ve Bulgar orduları tarafından işgal edildi. Savaşın hemen sonrasında komünist partinin savaş dönemindeki partizan lideri Josip Broz Tito yönetimi ele geçirdi. 1946 yılında kabul edilen Anayasa ile de 6 Cumhuriyetten oluşan Bosna ve Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya'dan oluşan bildiğimiz Yugoslavya kuruldu. 1992 yılının Haziran ayında Hırvatistan ve Slovenya'nın birlikten ayrılmalariyla Yugoslavya fiilen parçalanmaya başladı². 15 Ekim 1991'de Bosna-Hersek Parlamentosunda Kasım 1990'daki seçimlerde çoğunluğu elde eden Müslüman Demokratik Hareket Partisi bağımsızlık kararı aldı. Bu bağımsızlık kararı 29 Şubat ve 1 Mart 1992'de yapılan referandum ile Müslümanların ve Hırvatların büyük çoğunluğu ile kabul edildi. Sırpırlar ise bu referandumu boykot ettiler. 7 Nisan 1992'de Bosna-Hersek Avrupa Topluluğu ve ABD tarafından bağımsız bir devlet olarak tanındı³.

Bosna-Hersek'in bağımsızlığının tanınması beklenen barış ortamı ümitlerini yerine getiremedi. Tam tersine Avrupa'nın 1949'da Yunan iç savaşının sona ermesinden sonra ilk defa yaşadığı ve sonuçları itibariyle hiç öngörülmeleyen bir anlaşmazlığa dönüştü. Şubat 1992 sonlarından itibaren, bağımsızlık için yapılacak referandumdan kısa bir süre önce, çatışmalar başlamış, 1320 kişi hayatını yitirmiş, yaklaşık 700.000 kişide ya ülkeyi terketmiş veya ülkenin başka bölgelerine kaçmak zorunda kalmıştır⁴.

- (2) Hırvatistan ve Slovenya'yı birlikten ayrılmaya zorlayan olayları anlatan bir değerlendirme için bkz. Jens Reuter, *Der Bürgerkrieg in Jugoslawien. Kriegsmüdigkeit, Kriegspsychose and Wirtschaftsverfall*, Europa Archiv (bundan sonra EA) No. 24, 25.12.1991, s. 703-710.
- (3) Patrick Moore, *The Widening Warfare in the Former Yugoslavia*, ERFE / RL Research Report, Vol. 2, Number 1, January 1993, page. 2.
- (4) Bu bilgiler 10 Mayıs 1992'de Bosna-Hersek Sağlık Bakanlığı yetkilileri tarafından açıklanmıştır. Açıklamaya göre 6.700 kişi yaralanmış ve 1900 kişi kaybolmuştur. Mültecilerin 325.000'inin ülkenin başka bölgelerine yerleştiği, 350.000'inin ise Hırvatistan, Sırbistan ve Slovenya'ya sığındıkları belirtilmiştir. Bu mülteci dalgası Avrupa'da İkinci Dünya Savaşından sonra görülen en büyük göç dalgasını oluşturmak-

Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine uzun süreli bir barışa ulaşmanın çok zor olduğu ortaya çıktı. Sayısız sayıdaki ateşkes anlaşmalarına rağmen, bölgedeki gergin durum halen devam ediyor ve anlaşmazlıkta arabuluculuk yapmaya çalışan devlet adamlarını hayal kırıklığına uğrattıyordu. Nitekim, Bosna-Hersekli müslüman liderlerin BM'lere müdahalede bulunmak üzere yaptıkları çağrıya, BM Genel Sekreteri Boutros Ghali Paris'te gazetecilere Fransa'nın inisiyatifi üzerine Bosna-Hersek'e BM Barış Gücü askerlerinin gönderilmesi önerisinin kısa bir süre içinde tartışılacağını fakat, BM'lerin Barış Gücü askerlerini göndermesinin sadece uluslararası kamuoyunun maddi ve logistik desteğinin sağlanmış olması ve anlaşmazlığa karışan tarafların istikrarlı bir ateşkes anlaşmasını onaylamaları halinde söz konusu olacağını bildiriyordu.

BM özel temsilcisi Marrack Goulding 6 Mayıs 1992'de mücadele eden tarafların uzun süreli bir ateşkesi kabul edecek siyasi iradeye sahip olduklarından şüphe duyduğunu belirtiyordu. 7 ve 8 Mayıs tarihlerinde ise kısa bir süre önce ulaşılan ateşkesin ülkenin birçok bölgesinde ihlal edildiği bildiriliyordu. 14 Mayıs'ta ise BM'in Saraybosna'daki Güvenlik Güçleri personeli geri gönderiliyordu⁵.

Sırbistan devlet başkanı Slobodan Miloseviç 7 Mayıs'ta BM özel temsilcisi Marrack Goulding'e mücadele eden tüm tarafların hatalarının sonucu Yugoslavya'daki bu çatışmaların başladığını belirtiyor ve gazetecilere'de "Bosna'da herkesin suçlu olduğunu ve hiçbir tarafın suçsuz olamayacağını" bu durumun ortaya çıkmasından kendisinin sorumlu olmadığını söylüyordu. Ancak, Müslüman liderlere göre Miloseviç savaşın çıkmasından ve yayılmasından sorumlu olan kişiydi ve "Büyük Sırbistan" hayalini gerçekleştirmeye çalışan bir politikacıydı. İstanbul'da yapılan İslam ülkeleri konferansında Bosna başbakan yardımcısı, Muhammed Cengiş bu çatışmayı "iyi ve kötü arasında bir savaş olarak" tanımlayarak müslüman ülkeleri açıklıkla karşı karşıya bulunan ülkesine yardıma çağırıyordu⁶.

Bosna-Hersek Krizi'nde İslami Unsurlar

Mart sonlarına doğru eski Yugoslavya'nın müslümanların çoğunlukla yaşadığı bölge olan Bosna-Hersek'e yayılan çatışmalar, büyük bir

tadır. Milan Andrejewich. *Bosnia and Herzegovina: In Search of Peace* RFE/RL Research Report, Vol. 1, No. 23, 5. June 1992, p. 1.

(5) a.g.m. s. 2

(6) a.g.m. s. 2.

yoğunlukla devam ederken, uluslararası basın ve yayın organları bu çatışmaların Kosova, Sancak ve Makedonya'ya yayılıp yayılmayacağı konusunda spekülasyon yapmakla meşguldüler. Özellikle bu bölgelerde yaşayan insanların çoğunluğunun müslüman olmaları, bazı gözlemcilerin, çatışmaların doğrudan veya dolaylı olarak Arnavutluk, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkeleri etkileyeceğini ve kaçınılmaz olarak anlaşmazlığa taraf olacakları şeklinde bir düşünceye girmelerine neden oldu. Özellikle Türkiye Balkan müslümanları ile tarihsel bağlara sahip bir ülke ve bir bölgesel güç olarak bu anlaşmazlığın yayılmasının bütün güney Avrupa'da istikrarsızlığa neden olacağı endişesini haklı olarak hissetmekte idi. Bu nedenle, Türkiye aktif bir diplomasi yolunu tercih ederek Yugoslavya krizinde uluslararası bir çözümü tercih eden bir politika takip etme yoluna girdi.

Bilindiği üzere Bosna-Hersek etnik bakımdan oldukça karışık bir yapı arz etmektedir. Bu yapının içerisinde müslüman boşnaklar ve slavlar % 44, Sırp lar % 33 ve Hırvatlar'da % 18 oranında bir kitleyi oluşturmaktadırlar. Bu üç kitlede Sırp ve Hırvatça konuşmakta olup, kesin bir etnik özelliğe dayalı bir sınır çizmek mümkün değildir. Uzun yıllar bir arada yaşayan bu etnik grupların birbirine karşı giriştikleri katliamlar, II. Dünya Savaşını aratmayacak düzeydedir. Nitekim, Bosna-Hersek'teki bir BM askeri temsilcisi "şu anda sayabildiğimiz kadarıyla tam 17 Sırp Müslüman ve Hırvat gruplar birbirleriyle çatışmakta olup, her grubun değişik bir amaç güttüğünü" vurgulayan gözlemi anlaşmazlığın karmaşık yapısını ortaya koymasından dolayı ilginçtir⁷.

Haziran sonlarına doğru ise bazı konular daha da açıklık kazanmaya başladı. Öncelikle, gerek AT ve gerekse ABD Dışişleri Bakanlığı gözlemcileri de dahil olmak üzere hemen hemen tüm yabancı gözlemciler Sırbistan devlet başkanı Slobodan Miloseviç'i anlaşmazlığın ortaya çıkmasından birinci derecede sorumlu olan kişi olarak görmeye başladılar. Nitekim bu görüş 30 Mayıs 1992'de BM'in 757 sayılı Sırbistan ve Karadağ'a siyasi ve ekonomik ambargo uygulama kararıyla kısa bir süre önce tescil edilmiş bulunuyordu.

Bunun dışında, Türkiye'nin getirdiği öneri çerçevesinde, ABD'de ve Avrupa'da Bosna-Hersek'te bir askeri müdahalenin gerektiği konusunda tartışmalar başlıyordu. Genel olarak müdahalenin Sırp güçlerine karşı yapılması gerektiği görüşü hakim olmuştu. Birçok öneri Sa-

(7) Patrick Moore: Islamic Aspects of the Yugoslav Crisis, RFE/RL Research Bulletin Vol. 1, No. 23, 5 June, 1992, p. 37.

raybosna çevresindeki Sırp topçu birliklerini susturmaya yönelik çok uluslu bir askeri müdahaleyi savunmaktaydı. Çünkü Sırp mevzilerinden başkente açılan ateş sonucu hava ve karayoluyla ulaştırılmak istenen insani yardım engelleniyordu. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin Ağustos ayı içinde verdiği bir demeçte Bosna-Hersek'teki olaylar ve çatışmalar hakkında BM'in ve AT'nin tutumunu nasıl buluyorsunuz? şeklindeki bir soruya ise şu yanıtı veriyordu.

"Yugoslav bunalımı, Avrupa entegrasyon sürecinde siyasi bakımdan olgunlaşma aşamasını henüz tamamlayamadığı, BM, AGIK gibi uluslararası kuruluşlar çerçevesinde oluşturulan güvenlik ve işbirliği mekanizmalarının işlevlerini mevcut yeni dünya düzeninin gereklerine uyarlamaya çalıştığı, dünyanın genel bir yapılanma, ABD'nin de seçim döneminde bulunduğu bir devreye rastlamıştır.

Bu koşulların yanı sıra, çok uluslu Yugoslavya'yı oluşturan halkların hak ve çıkarlarının adil şekilde bağdaştırılmasının kolay olmaması; self determinasyon, hudutların, kuvvet yoluyla değişmezliği, içişlerine karışmama gibi ilkelerin, ilgili taraflar ve uluslararası unsurlarca farklı şekillerde yorumlanması, savaşın şimdiki halde Bosna-Hersek hudutları içinde kontrol altına alınabileceğinin öngörülmesi ve Bosna-Hersek'teki dağlık arazi yapısının düzenli ordu hareketinden ziyade gerilla savaşına elverişli olması gibi görüşler, uluslararası camianın faaliyetlerinin esas olarak diplomatik alanda yoğunlaşmasında etken olmuştur."⁸

Türkiye'nin tüm diplomatik çabalarına karşın Bosna-Hersek'teki çatışmaların bir "din savaşı" olduğu yolunda görüşler özellikle Sırp liderler ve entellektüelleri tarafından işlenmeye ve böylece Sırbistanın hedefleri arasında yer alan "Büyük Sırbistan" ve "Etnik arındırma" politikalarına bir siyasi çerçeve kazandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle Sırp ve müslümanlar arasındaki dini farklılığın geçmişte de sorunlar yarattığı bir gerçektir. Saraybosna Üniversitesinden Prof. Milorađ Ekmecic gibi Sırp sözcüleri bu anlaşmazlığın tarihsel düşmanlıkları olan iki toplum arasında gerçekleştiğini ve bunun bir "klasik dini savaş" olduğunu vurguluyorlardı⁹ Gerçekten de Alman

(8) Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile söyleşi, Sosyal Demokrasi SHP Genel Merkezi Aylık Dergisi, Yıl 1, Sayı 8, Ankara 1992 Sayfa 2.

(9) Dipnot 7, s. 38.

Der Spiegel dergisinde Temmuz ayında bir dizi halinde yayınlanan ve Yugoslavya'daki trajediyi anlatan "Der dümmste Aller Kriege" (Bütün savaşların en aptalcası) konulu yazı dizisi oldukça ilginç veri ve görüşlerle doludur. 1389 Kosova meydan savaşı ile birlikte Sırların Türk ve Müslüman düşmanlığının başladığına değinilen bu araştırmalarda, Sultan Murad'ı savaş alanında şehid eden Şövalye Miloş'un kendi elleriyle 12.000 Türk'ü öldürmüş olması, büyük bir övgüyle anılmakta ve "Tanrı'nın O ve O'nun gibilerine rahmetini esirgememesi yönünde dua edilmektedir. Kosova meydan savaşıyla ilgili Halk türküleri hala canlılığını muhafaza etmektedir. Bunlar arasındaki en ilginç öneklemeden biri "Anne Jugovic'in ölümüdür. Bu, efsaneye göre Anne Jugovic Kosova'da tam 9 oğlunu yitirmiştir. Bu geleneğe dönüşen efsane sonucu bütün Sırp kralları ülkede doğan her dokuzuncu erkek çocuğun bu yüzyıl başına kadar vaftiz babası oluyordu. Bu gelenek komünist lider Tito zamanında bile devam etti. Sadece bir farklılıkla; sosyalist eşitlik prensibi çerçevesinde sadece erkek çocuklar değil, kız çocuklarda bu sayıya dahil ediliyordu.¹⁰

Bosna-Hersek'teki "etnik arındırma" politikasına değinmeden önce, Sırp güçlerinin özellikle camilerin minarelerini yıkmaktan büyük zevk aldıklarını ve müslüman kültür eserlerine duydukları nefreti tüm bu eserleri "yönetemezsen, yık" prensibine uygun olarak ortadan kaldırdıklarına şahit olunmaktadır. Sırların bu yıkma sendromlarının altında yatan iki neden vardır. Birinci neden Jenozid kompleksidir. Başka, bir deyişle Sırp saldırganlığının temelinde yukarıda kısaca değinilen "şehitlik kompleksi" yatmaktadır. Diğer nedende "Büyük Sırbistan" hedefinin gerçekleşmesine yönelik egemenlik iddialarıdır¹¹. Bosna-Hersek'te bir Hıristiyan-Müslüman çatışmasını engellemek için Batı'nın nasıl davranması gerektiğini ve Bosna'nın islam dünyasında yarattığı tepkileri ise Prof. Fred Halliday değerlendirirken, Bosna-Hersek'te Batılı ülkelerin kayıtsız kalmalarının temel nedeninin İslam'a önyargılı veya komplo içinde bulunmalarından değil, Bosna'nın yasal statüsünün ne olduğu konusunda ortaya çıkan kararsızlıktan

- (10) Der dümmste Aller Kriege, Spigel Serie 13 Temmuz 1992, s. 144, vd. Bir önceki sayı 6 Temmuz 1992, s. 138-149.
- (11) Bosna-Hersek'te Sırp güçler tarafından Ağustos 1992'ye kadar yıkılan, tahrip edilen müslüman türk eserlerinin tam listesi İstanbul'daki İslam Tarihi Sanat ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsünün yayınladığı "Newsletter, August 1992, No. 29" dergisinin 3, 8 sayfalarında verilmiştir. Ayrıca Sırların bu tarihsel düşmanlık algılamaları için bkz. İmanuel Geiss, Hegemonie und Genozid: Das Serbien-Syndrom 1991/92 EA, Archiv, No. 15/16, 25.8.1992, s. 421-433.

kaynaklandığını vurgulamaktadır. Özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin kamuoylarındaki bu tutumun, Avrupa'nın bu yeni devletin savunulmasının ortaya çıkaracağı riskleri, maliyeti, yitirilecek yaşamları ve maddi zararları kabullenememelerinden dolayıdır demektedir¹².

Bu aşamada Türkiye'nin anlaşmazlıktaki rolü önem kazanmaya başlamıştır. Çünkü Türkiye sadece bölgesel anlamda rolü, büyüklüğü ve zenginliği ile değil, aynı zamanda Osmanlı Devletinin mirasçısı ve 1878 yılından başlayıp II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden göçler sonucu Türkiye'de 2 milyondan fazla boşnak kitlesinin yaşaması nedeniyle de anlaşmazlıktan en çok etkilenen ülkelerden biridir. Bütün bunların yanısıra laik ve demokratik bir devlet sistemine sahip olan Türkiye, din içerikli bir savaşın çıkmasından sadece zarar görecektir. Balkanlar'da güvenlik ve istikrarın oluşmasının Türkiye'nin lehine olacağı malumdur. Özellikle son bir yılda Türkiye kendi politikasını destekleyecek ülkeler ile işbirliğine gitmeye çalışmaktadır. Bu anlamda diplomatik atak İran ve Tunus'un çağrılarını üzerine gerçekleştiren İslam ülkeleri Konferansının Dışişleri Bakanları toplantısına katılmak ve Bosna-Hersek'teki durumu tartışmak olmuştur. 1971 yılında kurulan İslam ülkeleri Konferansı pratik olanakları bakımından sınırlı bir örgüt olmakla beraber, 46 üyesi olması nedeniyle İslam Dünyasındaki önemli sorun ve konuların görüşüldüğü bir tartışma forumu olarak ağırlıklı konuma sahiptir.

Türkiye'nin İslam Ülkeleri Konferansı çerçevesindeki bu diplomatik atağının üç amacı vardı:

1) Sırpların müslümanlara uyguladıkları toplu katliamların İslam ülkelerinde yarattığı kızgınlığa ortak olma ve Batının bu olaylara tarafsız kalışını protesto etmek. Örneğin, Kahire'deki Al-Azhar Üniversitesinin bir açıklamasında, BM'in ihmalkârlığı olduğu saptanıyor ve Müslüman dünyasında bu olaylara karşı koymak için bir ortak dayanışmanın gerekliliği vurgulanıyordu. Zaten Türkiye de bu dayanışmayı sağlamaya çalışmaktaydı.

2) Türkiye'nin bir diğer amacı da İslam dünyasının desteğini, alınması beklenen BM insiyatiflerinin ardına saklamak ve Bosna-Hersek'te tek taraflı, sadece müslüman ülkelerin başlatacağı bir askeri müdahaleyi önlemektir. Çünkü İslam ülkelerinin başlatacağı böyle bir harekât Hristiyanlığın İslama karşı bir savaşa giriştiği imajını yarata-

(12) Fred Halliday; Bosna and The Sword of Islam: The Guardian, August 10, 1992.

caktır ki, bu da lâik bir sisteme sahip Türkiye'nin aleyhine gelişebilecek bir durumu yaratabilir. Nitekim, İran'ın ruhani lideri Ayatullah Khamenei Bosna'daki çatışmaları "Batı'nın İslam'a karşı bir nefreti olarak değerlendiriyordu. Ancak, İran'lı devlet adamları tarafından yapılan bu ve benzeri açıklamalar bir kelime oyunundan öteye gitmiyordu. İran birkaç uçak dolusu yardım ve silah göndermekten başka bir şey yapamadı. Tahran pratikte çatışmaları önleyecek bir etkinliğe sahip değildi. Nitekim, bütün dünyadan Bosna'ya gönüllü olarak savaşa giden "İslam gönüllülerinin" sayısının 1000'in biraz üstünde olduğu tahmin edilmektedir.

3) Üçüncü olarak Türkiye, Bosna-Hersek'teki çatışmayı bir Balkan Savaşına dönüşmeden kısa bir sürede sona erdirmek için girişimlerde bulunuyordu. Çünkü böyle bir durum yüzbinlerce mültecinin ortaya çıkmasına neden olacaktı. Nitekim kısa bir süre önce Bulgaristan'dan 300.000 kişinin Türkiye'ye zorunlu göçe zorlanması ve Körfez Savaşı esnasında da 500.000 Irak'lı, Kürdün Türkiye'ye gelmesi sonucu Türkiye için ne boyutlara varabileceğini kendi tecrübelerinden biliyordu.

İslam Ülkeleri Konferansı Dışişleri Bakanları 17-18 Haziran 1992'de İstanbul'da biraraya geldiler. Konuşmacılar arasında uluslararası kamuoyunun desteğine sahip bir askeri müdahale sonucu Saraybosna'ya insani yardım getiren araçların geçeceği yolları ve ülkenin hava sahasının açık kalmasını garanti edecek bir ortamın yaratılmasını isteyen Bosna-Hersek temsilcisi Dışişleri Bakanı Haris Silajdzic'te bulunmaktaydı. Konferansın sonuç bildirgesi Silajdzic'in isteklerinin ve Türkiye'nin amaçlarının hemen hepsini kapsayan bir şekildedir. Konferansa katılan Dışişleri Bakanları Belgrad'ı müslümanlara uygulanan katliamlara sebep olduğu gerekçesiyle suçlayarak, BM Güvenlik Konseyi'ni eğer ambargo etkili olmazsa askeri bir müdahaleyi gözönüne alması gerektiği konusunda uyarılmışlardır. Ayrıca konferansa üye ülkelerin BM'in böyle bir harekâta karar vermesi durumunda asker göndermeleri konusunda talepte bulunulmuş ve anlaşmazlıktan zarar gören kişilere şehirlerinin ve evlerinin yeniden kurulmasına yardımcı olacak bir "Gelişme Bankası"nın kurulması sağlanmıştır.

Kısa bir süre sonra Suudi Arabistan Kralı Fahd kardeşinin öncülüğünü yaptığı Bosna-Hersek'e Yardım Fonuna 7 Milyon dolar yardımda bulunmuştur. Kuveyt Emir'i de 3 milyon doları aynı amaç için vermiştir. Birleşik Arap Emirlikleri'de binlerce ton yiyecek, ilaç ve diğer insani yardımları Bosna'ya ve Hırvatistan'a göndermiştir¹³.

(131 Reuters, in 18 Haziran 1992 tarihli haberine göre Sırbistan Devlet Başkanı Milo-

Sırbistan'ın En Önemli Siyasi ve Stratejik Hedefi: Etnik Arındırma Politikası

Ağustos ayı başlarından itibaren bütün dünya kamuoyu Sırbistan'ın *etnik arındırma* politikası ile meşgul olmaya başladı. Sırların etnik arındırma politikasına başvurmalarının ana nedeni Bosna-Hersek'teki yerleşim düzenini ve sınırlarını değiştirme arzusu idi. Büyük insan kitlelerinin katledilmesine veya ülkeden ayrılmasına zorlayan bu politika çerçevesinde birçok ülkedeki kamuoyu, başta Türkiye olmak üzere, bu katliamların durdurulması gerektiği yolunda taleplerde bulunmalarına rağmen, ne herhangi bir ülkenin hükümeti ne de herhangi bir uluslararası örgüt organı bu soruna çözüm olacak acil bir planı veya hareketi gerçekleştiremedi. Uluslararası kamuoyunun askeri bir müdahalede bulunma isteksizliğinin yarattığı fırsat ile Sırlar *etnik arındırma* politikalarını büyük bir kararlılıkla uygulamaya başladılar. Gerçi BM ve AT Sırp, Hırvat ve Boşnak delegasyonları sorunları konuşmak üzere biraraya getirmeyi başarmışlarsa da, somut bir gelişmeyi sağlamak mümkün olmadı. Bu arada Bosna'daki çatışmalar hızlanmış ve Sırların müslümanları kamplarda kitleler halinde katlettikleri yolunda raporlar yayınlanmaya başlıyordu. Sırların etnik arındırma politikalarını şimdi Sancak ve Voyvodinayı da içine alacak şekilde genişletmeyi düşündükleri yolunda görüşler ortaya atılmaya başlandı. BM insani yardımı sürdürmeye çalışırken, etnik arındırma ile ilgili yazı ve resimler Sırların Hırvatlara ve özellikle müslümanlara yaptıkları insanlıkdışı muameleler bütün dünya televizyonlarında gazete ve magazinlerinde yayınlanmaya başlıyordu¹⁴.

Bosna-Hersek'teki Sırp "etnik arındırma" politikasına geçmeden önce burada kısaca "etnik arındırma"nın kısa bir tanımını yapmak ge-

seviç toplantıya bir mesaj göndermiş ve "Sırp ve Müslüman kardeşler arasında işbirliği çağırısında bulunmuş ve iki halk arasındaki çatışmanın "sadece düşmanın çıkarlarına" olduğunu söylemiş, ancak "düşmanın kim olduğunu" söylememiştir. Miloseviç ayrıca İslam Ülkeleri Konferansının göndereceği bir delegasyonu Sırbistan'a davet etmiştir. Bkz. Patrick Moore, *Islamic Aspects of The Yugoslav Crisis*, RFE / RL Research Bulletin, Vol. 1, No. 23, 5. June, 1992, p. 40-41. İran'ın bu tutumuyla ilgili olarak bkz. Patrick Moore, *the widening warfare in the former Yugoslavia*, RBE / RL Research Report, Vol. 2, Number 1, January 1992, page. 8.

- (14) Patrick Moore, *Etnik Cleansing in Bosnia: Outrage but little action*, RFE / RL Research Bulletin, Vol. 1, No. 34, 28 August 1992, page. 1-7, Paddy Ashdown, *When will you act?*, *The Guardian*, August 13, 1992; John K. Cooley, *Just Say "No to Modern-Day Crusades in the Balkans*, *International Herald Tribune*, October 21, 1992, Steve Crawshaw, *Divided Balkan Leaders turn up for peace talks*, *the Independent*, 26 August 1992.

rekir. Bugün eski Yugoslavya topraklarında gerçekleşen etnik arındırma (etnicko ciscenje) kısa bir süre önce ortaya çıkmasına rağmen, uluslararası alanda Glasnost ve Perestroika kavramlarından sonra son 15 yılda bütün dünyada en fazla kullanılan kavramlardan biri oldu. Etnik arındırma (ethnic cleansing) negatif bir işaret sunmasına rağmen, önerdiği şey görüldüğü üzere uygulayan ülke için olumlu bir sonuç getirmektedir. Bir diğer deyimle, etnik arındırmanın amacı bir şehrin herhangi bir kesiminde, bir bölgede veya bir ülkede homojen bir topluluk yaratmaktır. Bosna-Hersek'te Sırp'lar tarafından yapılmak istenen de budur.

Ulusal azınlık sorunlarını -bu toplulukları birbirinden ayırma yoluyla ya kendi ana ülkelerine yerleştirme veya ülkeler arasında karşılıklı olarak azınlıkların yerleşim yerlerinin değiştirilmesi yoluyla çözüme ulaştırma fikri ilk defa İsviçre'li antropolog ve halk bilimcisi Georges Montandon tarafından birinci dünya savaşı esnasında formüle edilmişti. 1915 yılında hazırladığı bir kitapçıkta Montandon, bu politikanın nasıl uygulanabileceğini anlatıyor ve Avrupa devletlerinin savaş sonrası ortaya çıkacak yeni sınırların kendisi tarafından geliştirilen "transplantation massive (kitle transplantasyonu) politikası ile ulusal olarak nasıl "temizlenebileceğini" yani homojenleştirebileceğini anlatır.

Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile halkların değiştirilmesi fikri yeni bir boyut kazanmıştır. Tarihte ilk defa ulusal azınlıkların karşılıklı olarak zorunlu değişimi bir antlaşma ile sağlanıyordu. Buna göre, mümkün olduğunca bütün Yunanlılar Türkiye'yi ve bütün Türklerde Yunanistan'ı terketmeliydiler. Bu antlaşma çok karmaşık bir durumun sonucu ortaya çıkmıştır. Sevres antlaşmasının Osmanlı Hükümeti ile Müttefikler arasında imzalanmasından kısa bir süre sonra başlayan yeni bir Türk-Yunan Savaşı sonucu Sevres antlaşması geçerliliğini yitirdi. Bu arada Kurtuluş Savaşı esnasında her iki tarafın yaşadığı acı durumun bir an önce sona erdirilmesi gerekiyordu. Ancak gerek Yunanistan'ın, gerekse Türkiye'nin temsilcileri 1922 / 1923 yıllarının kış aylarında başlayan görüşmelerinde konferans başkanı Büyük Britanya'nın Dışişleri Bakanı Lord Curzon tarafından antlaşmayı imzalamaya binbir güçlükle ikna edildiler. İlginç olan ilk defa olarak kısa bir süre içerisinde gerçekleştirilen zorunlu göç bir bölgenin barışa ulaşmasına neden olmuştu. Lord Curzon'a göre gönüllü bir değişim çok zaman alacak ve yeni anlaşmazlıklara sebep olabilecekti. Nitekim taraflardan hiçbiri zorunlu yerleşim sorumluluğunu üstlenmek istemiyordu. Milletler Cemiyeti'nin Göçmen

İşleri Komiseri Fridjof Nonsen'den dahil olmak üzere, Lord Curzon bu durumdan duyduğu üzüntüyü konferanstaki gözlemci ve yetkililere şöyle dile getiriyordu: "Zor kullanarak yapılan bir göç transferi yapısı itibariyle kötü ve anlamsız bir çözümdür. Böyle bir göç transferi için bütün dünya önümüzdeki yıllarda ağır bir ceza ödemek zorunda kalacaktır." "A forced population transfer is a thoroughly bad and vicious solution, for which the world pay a heavy penalty for a hundreds years to come."¹⁵ Gerçektende Lozan Antlaşması sonuça, Türkiye'yi ve Yunanistan'ı ulusal bir homojenliğe yaklaştırdı denilebilir. Örneğin Yunan Makedonya'sında Yunanlıların oranı 1912 yılında %42.4 iken, bu oran 1926 yılında %88.8'e çıkıyordu. Ancak, zorunlu göçe tabi tutulan bu insanların her iki tarafa entegre olmaları uzun yıllar aldı. Bunun haricinde maddi sonuçlara neden oldu. Fakat iki dünya savaşı döneminde gerçekleşen bu zorunlu göç Avrupa kamuoyunda bir başarı olarak algılandı¹⁶.

Bosna-Hersek'te yaşanan etnik arındırmanın yarattığı sonuç büyük insan kitlelerinin imhası ve sayıları milyonlara varan mültecilerdir. Sırlara göre etnik arındırma "Bosna'nın doğusundan batısına doğru acımasız fakat etkin bir şekilde uygulanan politikadır"¹⁷. Bu politika önce 1991 yılında Hırvatistan'da uygulanmaya konulmuştur. Her iki bölgede de amaç Sırp olmayan halkı elimine etmek veya kaçırmaya zorlamaktır. Bosna'daki Sırp lider Radovan Karadžić ilk önceleri esir kampları ile ilgili basın haberlerinin "bir müslüman propagandası olduğunu belirtiyor ve bu işin bir halkla ilişkiler sorunu olduğunu ve gerçeğin bir süre sonra ortaya çıkacağını söylüyordu. Televizyon'da kamplarda açlıktan bir deri bir kemik kalmış insanların gösterilmesinden sonra da Karadžić, mahkumların görünüşlerinin "kötü" olduğunu söylüyor ancak bunun nedeninin kampları koruyan nöbetçilerin kendileri için daha çok yemek ayırmalarından kaynaklandığını, mahkumların kötü muamele görmelerinden kaynaklanmadığını söylüyordu¹⁸.

Sırlar ise kendilerini savunmak için 42.000 Sırbın 45 Hırvat ve Müslüman kampında esir tutulduğunu bildiriyorlardı. Bir süre önce

(15) Hans Lemberg, "Ethische Sauberung" "Ein Mittel zur Lösung von Nationalitätenproblemen? Aus Politik und Zeitgeschichte, B. 46 92, 6 November 1992, s. 27-28.

(16) İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler içinde yine bkz. a.g.m. s. 29-46.

(17) Patrick Moore, Ethnic Cleansing in Bosnia, s. 1.

(18) Bir Sırp muhafız, müslüman mahkumların bu kadar zayıf olmalarının asıl nedeninin mahkumların Nisan ayında sona eren Ramazan ayında oruç tutmalarından kaynaklandığını söyleyebilecek kadar ileri gidiyordu. Bkz. a.g.,m. s. 1.

Sırp lar 49 kampta 130000 Hırvat ve Müslümanı esir tutma suçlamasıyla karşı karşıya kalmışlardı. Şüphesiz insan hakları çatışmaya taraf tüm gruplar arasında ihlal edilmektedir. Fakat Sırp lar inançla ve başarılı bir şekilde siyasi hedeflerine ulaşip güç kullanarak yeni bir yerleşim planını ve sınırları yeniden çizebilmek için "etnik arındırma" politikalarını uygulamışlardır. Nitekim Karadzic "Biz herşeye sahibiz. Biz şu anda Bosna-Hersek sınırlarının % 70'ini kontrolümüz altında tutuyoruz. Fakat biz sadece % 64'ünü talep ediyoruz. Şimdi ihtiyacımız olan tek şey, müzakere edilmiş bir çözümdür" diyordu¹⁹.

Etnik Arındırma Politikasının Sonuçlarından Biri: Mülteciler

Mülteciler konusu üç nedenden dolayı çok önemli bir hale gelmiştir.

1) Sadece Bosna-Hersek'teki çatışmalar 1945 sonrasında Avrupa'da yaşanan rekor sayıda insanın mülteci olmasına neden olmuştur. 4.4 Milyonluk bir nüfusa sahip Bosna-Hersek'te 2 milyondan fazla insan mülteci konumuna düşmüştür. Bunlar genellikle müslümanlar ve Hırvatlardır. Hırvatistan bir günde 20.000 mülteciyi almış ve Temmuz ortalarında Hırvatistan'daki mülteci sayısı 700.000'i bulmuştur. Bu mültecilerden sadece 250.000'i Bosna-Hersek'li Hırvatır.

2) Mülteci sayısı arttıkça önceleri onları kabul eden veya en azından transit geçişlerine müsaade eden bazı ülkeler şimdi sınırlamalar uygulamaya başlamışlardır. Bu ülkeler arasında Almanya, Avusturya, İtalya ve Macaristan'da bulunmaktadır. Ne yazık ki, bunun sonucu olarak önceleri Hırvatistan'dan daha sonra da Bosna-Hersek'teki çatışmalardan kaçmaya çalışan mültecilerin kullandıkları kaçış yollarının kapatılması olmuştur.

3) Hırvatistan 13 Temmuz'da sınırlarını Bosna-Hersek'ten gelen mültecilere, ülkenin kapasitesini aştığı gerekçesiyle, kapadığını bildiriyordu. Bunu yaparken Batılı ülkeleri daha fazla yardımda bulunmaya zorlamak asıl amacı teşkil ediyordu. Nitekim, Hırvatistan kabul ettiği mültecilerin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmek için günde 2 milyon dolar harcıyordu. Savunma giderinden sonra bütçeden en fazla ayrılan pay böylece mülteciler için harcanmış oluyordu. Mülteciler için yapılan masrafları henüz karşılamaya başlamasına rağmen yabancı ülkelerin yaptıkları katılımlar ve yardımlar yetersiz kalıyordu. Hırvatistan için

(19) Patrick Moore, p. 2.

en büyük sorun önceleri yabancı dövize turizm nedeniyle sahip olurken, şimdi savaş nedeniyle turizmin büyük bir sekteye uğramasıydı. Ağustos 1992 sonlarına gelindiğinde, 2 milyondan fazla insan yerinden, yurdundan olmuş ve yaklaşık yarım milyon insan Batı Avrupa ülkelerine sığınmıştır. Almanya 2000.00 mülteciyi kabul etmesi nedeniyle listenin başında yer almaktaydı. İsveç 55.000, Macaristan ve Avusturya'da toplam 100.000 kişiyi kabul etmişlerdir. Hırvatistan ve Macaristan, Bosna-Hersek'ten gelen bu mülteci dalgası ile başedemeyeceklerini anlayarak sınırlarını kapama yolunu tercih etmişlerdir. Bununla beraber Sırpların "etnik arındırma" politikasının devam etmesi sonucu kısa girilmesine çok kısa bir süre kalırken, daha çok sayıda mültecinin sığınacak ülke aramak zorunda kalacaklarının işaretlerini veriyordu. Mülteci krizi ile bağlantılı olarak yeni problemler çıkıyordu. Bosna-Hersek'te bir uluslararası müdahalenin yapılması yönünde baskı artmaya başlıyordu. Batı Avrupa'da Almanya ve Avusturya diğer ülkelerin daha çok çok sayıda mülteci kabul etmeleri yolunda çağrıda bulunurlarken, İngiltere, İsveç ve Fransa mülteci kabul sayısını arttırmaktansa, mültecileri buldukları yerlerde tutabilmek için daha çok uluslararası mali desteğe ihtiyaç olduğunu belirtiyorlardı. Bazı ülkelerde Bosna-Hersek içerisinde "güvenlik bölgeleri" ihdas edilmesi yönünde önerilerde bulundular. Bu önerileri yaparken de Irak'lı Kürtlerin durumunu model olarak gösteriyorlardı. Tabii Bosna-Hersek'teki koşullar değişikti ve böyle bir modelin uygulanamayacağı gün gibi aşıkardı.

Son olarak da, bazı yazarlar ve politikacılar mültecilerin kabul edilmelerinin Sırpların "etnik arındırma" politikalarını daha da cesaretlendireceği ve bu politikalarına devam zaten edilmiş mağdur edilmiş olan bu insanları zorunlu bir şekilde mülteci olarak ülkeden ayrılmaya zorlayacaktı. Tamamen bu nedenden dolayı 12 Ağustos 1992'de BM Yüksek Mülteciler Komisyonu Bosna-Hersek'ten gelen ve çoğunluğu müslüman olan 28.000 kişiyi kabul etmeyerek, geri göndermiştir. Bu argumanda "güvenli bölgeler" düşüncesine karşı kullanılmıştır. Böyle bölgelerin kurulması Sırpların müslüman ve Hırvatları zorlayarak bu bölgelere gelmelerini sağlamak olacak ve uluslararası kamuoyunu "etnik arındırma" politikalarına alet edeceklerdi²¹.

İngiltere eski başbakanlarından Bayan Margaret Thatcher uluslararası kamuoyunu Sırpların bu vahşetinin devam edemeyeceğini ve

(20) Patrick Moore, A New phase in the Bosnian Crisis? RFE / RL Research Bulletin, Vol. 1, No. 31, 31 July, 1992, p. 4.

(21) Patrick Moore, Ethnic Cleansing in Bosnia, s. 4.

buna bir son verilmesi gerektiğini ifade ederek, "böyle bir müslüman azınlığın bir yerden bir yere sürüklenmesi- Filistin örneğinde olmayan bir biçimde- terörizme dönüşebilir. Avrupa böylece bir İslam bombası yaratmış" olacaktır demiştir²².

Ocak 1993 ortalarına gelindiğinde, çatışmalar tüm hızıyla devam ederken, Bosna-Hersek'teki yiyecek ve ilaç sıkıntısı had safhaya ulaşmış ve tüm stoklar tamamen erime, noktasına gelmişti. Kışın çok sert geçmesi, çok sayıda insanın soğuk nedeniyle yaşamını yitirmesine neden olmuştur.

Bosna-Hersek'te yaşanan trajik olayların sonucu olarak, ülkenin yaklaşık % 35'ini oluşturan 1.336.518 kişi ülke dışına kaçmıştır. Bu sayının 740.000'i Bosna-Hersek sınırları içinde kalmakta beraber, sürekli ateş altında tutulan şehirlerde mülteci sayılarının çok olması nedeniyle sürekli olarak kaçış halindedirler. Bu şehirler Bihaç, Travnik, Tuzla ve Zenicadır. Söz konusu şehirlerin toplam nüfusu 750.000 kişidir. Hırvatistan ve Sırbistan'a kaçmak isteyenlerde sınırların yoğun bir mülteci trafiği sonucu kontrollerin uzun sürmesi nedeniyle büyük zorluklar yaşamaktadırlar. Hırvatistan'da zaten 334.000 ve Sırbistan'da da 268.000 mülteci bulunmaktadır. Bütün bunlara ek olarak Hırvatistan'da tahminen 70.000 kayıtlı olmayan mülteci bulunmaktadır Hırvatistan, sınırlarını kapamak zorunda kalmış ve diğer ülkelerdeki Hırvat makamlarının onayı olmadan hiç kimseyi ülke sınırları içine almamaktadır²³. Mülteci ve yerlerinden edilen insan sayısının çatışmalar devam ettiği öürece artması beklenmektedir. Siyasi bir çözüme ulaşılmadığı müddetçe bu insanların kaderlerinin ne olacağı da bilinmemektedir. İnsani yardımın yapılması sorunları biraz olsun azaltırken, bazı bölge ve kasabalara insani yardım halen ulaştırılamamış olup, buradaki insanların akıbetleri hakkında da ne yazık ki sağlıklı bilgi almak mümkün olamamıştır²⁴.

Bosna-Hersek ve BM'lerin Tutumu

Balkanlar'da son 6 aydır askeri bir müdahalenin daha da çok insanın ölmesini ve yerinden olmasını engellemek için kaçınılmaz olduğu yönünde sesler yükselmektedir. Herkes *bir şeyler yapılmasının* zo-

(22) a.g.m. s. 7.

(23) Iva Dominis ve Ivo Bicanic, "Refugees and Displaced Persons in the Former Yugoslavia, RFE / RL Research Bulletin, Vol. 2, No. 3, 15 JanJary 1993, p. 2-3.

(24) Bosna-Hersek'teki sorunun Ekim 1992 başına kadar olan gelişmeleri kapsayan ciddi bir analizi için bkz. Oya Akgöncüç Mughisiddin, Dağılan Yugoslavya: Bosna-Her-

runluluğundan sözetmektedir. Ancak, böyle bir müdahalenin *siyasi amacının* ne olacağı konusunda BM Güvenlik Konseyi üyeleri arasındaki kararsızlık nedeniyle askeri müdahale gerçekleşmemiştir. Silahlı çatışmaların Bosna-Hersek'ten Kosova'ya Makedonya'ya yayılması ve Arnavutluğu, Yunanistan'ı Bulgaristan'ı, Türkiye'yi ve büyük bir olasılıkla Rusya'ya da içine çekebilecek bir Balkan savaşının çıkmasından gerek bölge ülkelerinde, gerekse Batı'da büyük endişe duyulmaktadır²⁵.

BM'in Bosna-Hersek'te müdahale etmesine fırsat verecek olan ilk madde, BM Anayasası'nın 1 paragrafında belirtilen amaçtır. Bu amaç, kısaca, "dünya barışını ve uluslararası güvenliği korumak ve bu amaca yönelik etkili ortak önlemleri almaktır. Söz konusu amaca yönelik madde BM anayasasının VI. paragrafında öngörülmüştür. Bu madde anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümünü öneren metodları sunmaktadır. VII. paragrafta ise "barışın tehdit edilmesi veya saldırı sonucu ortadan kalkması durumunda alınacak önlemleri içerir. Bu paragraftaki maddeler, barışı bozan ülkeye karşı alınacak boykot kararlarından, askeri önlemlere kadar bir dizi konuları içerir. Son dönemlerde sürekli olarak vurgulanan BM Anayasasının VII. Paragrafının 42. maddesine göre ise BM'ler Güvenlik Konseyi Hava-Deniz ve Kara Kuvvetlerinin yardımlarıyla, barışın korunması veya yeniden tesis edilmesi için "gerekli önlemleri" uygulayabilir. Bu önlemlere BM'e üye ülkelerin askeri güçlerinin yapacakları manevralar, abluka veya diğer önlemler dahil edilebilir.

BM Güvenlik Konseyi gereğinde barışı bozana karşı savaş açabilir. BM Anayasasının 47. maddesine göre bütün askeri sorumluluklar Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin genelkurmay başkanlarından oluşan Genelkurmay Başkanları Komisyonuna verilmiştir. Askeri harekate katılacak BM üyesi ülkelerin askeri birlikleri Güvenlik Konseyinin denetimi altındaki bir BM Yüksek Komutanlığına bağlıdır.

Eğer üye ülkeler isterlerse BM devletlerarası işbirliğini sağlayan bir sistem olmaktan çıkıp, daha etkin olabilecek bir kuruluş haline haline dönüşebilir. Ne yazık ki, BM'in kuruluşundan kısa bir süre

sek ve Uluslararası Diplomasi, Dış Politika Bülteni, Cilt. IV, Sayı No. 1, Sonbahar 1992, s. 19-44. Ayrıca Bruce W. Nelan, Serbia's Spite, TIME Magazin, 18 January 1983, pp. 20-21.

(25) Bu konudaki ilginç bir yorum için bkz. Charles Krauthammer, The Doves are Right About Bosnia, TIME Magazin, February 8, 1993.

sonra Soğuk Savaşın başlaması ve yine bir süre sonra kolonyalizmin çözülmeye başlamasıyla beraber bu yöndeki bütün ümitler boşa çıktı. Genelkurmay Başkanlarından oluşan Komisyon BM'in kuruluşundan kısa bir süre sonra dağıldı. BM Başkomutanlığını gerçekleştirmek mümkün olmadı. Daha da önemlisi BM Anayasasının 42. maddesine öngörülen askeri önlemler bugüne kadar alınmadı.

BM çerçevesinde askeri barışı sağlamanın ikinci olasılığı ise BM ile çok sıkı olmayan bir bağlantıya dayanır.

Bu olasılığa göre BM veya onun Güvenlik Konseyi, BM Anayasasında öngörüldüğü gibi sadece bir karar alma kurulu değil, alınan kararları harekete geçiren ve sorumluluğunu taşıyan bir kuruldur. Bu ikinci olasılıktan şimdiye kadar sadece üç defa yararlanıldı.

İlk olarak 1950 yılında içinde Türkiye'ninde dahil olduğu 16 ülke, Amerika'nın önderliğinde Güvenlik Konseyinin kendilerine sağladığı yetki çerçevesinde Güney-Kore'nin yardımına koşmak için Kore savaşına katılmışlardır.²⁶ Aynı şekilde ABD önderliğinde Irak'a karşı kurulan koalisyon güçleri yine BM Güvenlik Konseyinin kendilerine sağladığı yetki sayesinde 1991 yılında Irak'a karşı askeri hareketi gerçekleştirmişlerdir. Bir süre önce, bir defa daha ABD'nin öncülüğünde, yine Türkiye'nin de içinde olduğu bir grup ülke BM Güvenlik Konseyi'nin çağrısı ve yetki vermesi üzerine Somali'ye insani yardım içeren ortak bir harekatta bulunmaktadır.²⁷

BM çerçevesinde uygulanan tüm askeri müdahaleler ABD'nin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bir diğer deyişle, tüm bu askeri müdahalelerin temelinde ABD'nin Birleşmiş Milletler'in bir üyesi olarak BM'in kriz yönetimini sağlayan sistemin bir parçası olmaktan öteye, bir süper güç olarak ABD'nin BM ile işbirliğine dayanmaktadır. Nitekim Körfez Savaşı esnasında ABD devlet başkanı George Bush, ABD'nin BM ile işbirliği yapması gerektiğini vurgulayan sözleri halen kulaklardadır.

BM çerçevesinde barışı sağlayabilecek üçüncü olasılık "mavi bereliler olarak" tanınan BM Barış Gücü askerleridir. Söz konusu

(26) Türkiye'nin aktif olarak katıldığı bu BM hareketinin detaylı bir incelemesi için bkz. Hüseyin Bağcı Türkiye'nin NATO Üyeliğini Hızlandıran İki Önemli Faktör: Kore Savaşı ve ABD Büyükelçisi Goerge McGhee, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 18, Sayı 1-2, Yıl 1992, s. 1-37.

(27) Michael S. Serrill, The UN's Lightning Rod, Secretary General Boutros-Ghali and the New World Order, TIME Magazine, January 18, 1993, pp. 13-17.

Barış Gücü BM Anayasasında açık bir şekilde belirtilmemiş olup, bu zaman içerisinde değişik olaylar sonucu pratik olarak gelişme göstermiştir. BM Barış Gücü diplomatik ve askeri olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Diplomatik alanda, Barış Gücüne BM Genel Sekreterinin yetki ve olanaklarının artırılmasına paralel olarak bir siyasi kriz yönetiminin, bir siyasi kriz yönetimi için BM Genel Sekreterinin yetki ve olanaklarının artırılmasına paralel olarak Barış Gücü'nde söz konusu yetki ve olanaklar tanınmıştır. Askeri alanda ise BM Barış Gücü (Mavi Bereliler) ortaya çıkmıştır.

BM- Barış Gücü

Bosna-Hersek'teki çatışmalarda etkisiz kaldığı için BM Genel Sekreterinden sonra en fazla eleştirilen BM Barış Gücü askerleridir. Önce Barış Gücü askerlerinin nasıl oluşturulduğuna bir göz atmak gerekir.

BM Barış Gücü askerleri "observer mission" olarak tanımlanan askeri gözlemciler ve müfettişlerden ve "peace keeping forces" olarak bilinen "askeri birliklerden oluşur. Söz konusu askeri personel her askeri operasyon için BM'e üye ülkeler tarafından gönüllü olarak gönderilen askeri birliklerden oluşur. Barış Gücü askerlerini bir ülkede yerleştirebilmek için Güvenlik Konseyinin oybirliği ile alınan bir kararın ve anlaşmazlığa taraf olan tüm devletlerin onayı gereklidir. Askeri operasyon sürdüğü müddetçe Barış Gücü askerleri Güvenlik Konseyinin ve BM askeri başkomutanlığının emri altındadır. Ancak, Barış Gücü askerleri şimdiye kadar bir saldırı emri almamış olup, tam aksine isminden de anlaşıldığı gibi sadece barışı koruma emri almıştır. Bu nedenle Barış Gücü askerleri savunmaya yönelik olan hafif silahlarla donatılmışlardır.

BM Barış Gücü askerlerinin asıl görevi taraflar arasındaki mücadelenin yeniden alevlenmesini engellemek amacıyla bir tampon bölge yaratmaktır. Böyle bir durumda özellikle gözlem, kontrol, olası saldırıları engellemek, kamu düzeninin korunmasını sağlamak, insani yardım gibi önlemler alınır. BM Barış Gücü askerleri ilk defa 1948 yılında Arab-İsrail Savaşında Filistin'de görev yapmışlardır. 1988 yılında ise BM Barış Gücü Nobel Ödülü ile değerlendirilmiştir²⁸.

(28) 1914-1987 yılları arasında 13 barışı koruma operasyonu yapılmış olup, 1987'den Ocak 1992'ye kadar da 13 ayrı operasyon daha gerçekleştirilmiştir. 1992 Ocak ayına kadar BM Barış Gücü bayrağı altında tahminen 528.000 askeri, polis ve sivil personel

BM ve Yugoslavya Anlaşmazlığı

Balkanlar son yıllarda anlaşmazlıkların açık olarak en fazla gündeme gelen bölgelerden biridir. BM'in eski Yugoslavya topraklarında bulunması da uluslararası işbirliğinin bir kanıtıdır²⁹.

Bosna-Hersek'te BM'in içinde bulunduğu zorluk, askeri ve siyasi açıdan farklı çıkarları olan tarafların BM'in çerçevesinde bir ateş-kes anlaşmasını kabul etmemeleridir. Halbuki şimdiye kadar BM'in siyasi ve askeri çözüme ulaştırmaya çalıştığı anlaşmazlıklarda, uluslararası kuralları tam anlamıyla reddetmeyen az da olsa bir mutabakat söz konusuydu. Bosna-Hersek olayında ise bu durum Londra ve Cenevre görüşmelerine kadar mümkün olamamış ve yüzlerce ateşkes anlaşması ihlal edilmiştir. Nitekim, daha önce taraflar arasında AT adına arabuluculuk yapan NATO eski Genel Sekreteri Lord Carrington, bir siyasi ve askeri çözümün bulunacağına inandırdığı için istifa etmişti. Daha sonra yerine Lord Owen ve BM adına da özel temsilci Cyrus Vance anlaşmazlığa siyasi ve askeri çözüm bulabilmek için görevi üslenmişlerdir. Ancak Sırpların stratejik açıdan amaçları, daha öncede vurguladığımız gibi, önce askeri hedeflerine ulaşmış, sonra anlaşma masasına gelmekti. Nitekim BM çerçevesinde New York'ta başlatılan görüşmelerde Sırp tarafı "barışı isteyen" taraf görüntüsünü vermektedir. Bosna-Hersek'in şimdi % 70'ini kontrolleri altında tutan Sırplar müzakerelerde güçlü taraf konumuna geçmişlerdir.

Nitekim Sırplar New York'taki barış görüşmelerinde Vance-Owen planı olarak tanımlanan ve Bosna'yı etnik yapıya göre 10 değişik

görev yapmıştır. Bütün bu operasyonların maliyeti yukarıdaki tarih itibariyle 8.3 milyar dolardır. Buna karşılık ödenmemiş borçların tutarı ise 800 milyon dolardır. Bugün itibariyle barış gücü operasyonlarının her operasyonunun 12 aylık bir süre için 3 Milyar dolar tutacağı tahmin edilmektedir. Buna karşılık tüm dünyada Savunma giderlerine harcanan miktar 80'li yılların sonunda yılda 1 trilyon dolara veya dakikada 2 milyon dolara ulaşmıştır. Boutros Boutros Ghali Bkz. An Agenda for Peace, New York, 1992, pp. 28.

- (29) Eski Yugoslavya topraklarında 23.000 Barış Gücü askeri görev yapmaktadırlar. Ancak bu askerlerin asıl amacının ne olduğu konusunda şüpheler uyanmaktadır. Yaklaşık 16.000 Barış Gücü askeri Hırvatistan'da Sırplar ve Hırvatları bir çatışmaya girmelerini engellemektedirler. Geri kalanlar ise Saraybosna'ya ve ablukaya alınmış diğer bölgelere yiyecek ve tıbbi yardım ulaştırmaya çalışmaktadırlar. Şimdiye kadar Bosna-Hersek'te çatışmaların durması veya abluka altındaki Bosnalıların kurtarmak için birşe yapmış değildir. BM. Genel Sekreteri Gali ise Bosna'dakki çatışmaların bu yıl içinde biteceğini tahmin etmektedir. Bkz. TIME Magazin, January 28, 1993, pp. 13.

kantona bölen bu planın gerçekleşmesinin savaşı sona erdireceği inancını paylaşmaktadırlar. Lord Owen'e göre, "Slobadon Miloseviç'de dahil olmak üzere tüm taraflar barışın bulunması yönünde düşünmektedirler"³⁰.

Bosna-Hersek'teki çatışmalarda gerek BM gerekse diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşlarına siyasi ve askeri bir çözüm önerisi de dahil olmak üzere niçin etkin olamadıkları konusunda ise şunlar söylenebilir.

Uluslararası düşünce ve Uluslararası iradenin oluşmasında birçok farklı görüşlerin olması somut önerilerin ortaya çıkmasını engelleyen önemli faktörlerden birisidir. Nitekim, başta Avrupa kökenli devletlerin oluşturduğu önemli ekonomik ve askeri içerikli kuruluşlar kendi aralarındaki anlaşmazlıkları BM'e taşıyarak soruna taraf olmaktan kaçınmışlardır. Örneğin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Avrupa Topluluğu (AT), Batı Avrupa Birliği (BAB) ve NATO, "Birleşmiş Milletler talebi üzerine," "BM çerçevesinde" veya "BM adına yetki isteyerek, tek başına hareket etmek istemekteler. Fakat bu kuruluşların hiçbiri BM'in bir organı niteliğinde değildirler. BM Genel Sekreterinin hazırladığı raporda "bölgesel organizasyonlar ile işbirliğine büyük önem verilmekle birlikte, bu organizasyonlar sadece Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin kararları çerçevesinde işbirliğini gerçekleştirmekten öteye bir fonksiyonları yoktur"³¹. İşte bu nedenle, söz konusu bölgesel örgütlerin hiçbiri Bosna-Hersek krizinde uluslararası yasal bir askeri yetkiye sahip değildir. Tüm örgütler sadece BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararların uygulanmasında ortak hareket edebilirler. Zaten bu örgütlerin üyelerinin tümü BM'de üye olan ülkelerdir. Ancak şimdiye kadar bu örgütlerden hiç biri BM Anayasasının VII. Paragrafında öngörülen önlemler arasından "Mavi berelilerin" ötesinde bir çözüme varacak bir kriz yönetiminin gerçekleşmesine yönelik inisiyatif almamıştır. Söz konusu bölgesel örgütlere üye olan ülkeler için üye oldukları örgütün önemi BM'den önce gelmektedir. Bu nedenle BM Genel Sekreterine geriye sadece, söz konusu örgütlere BM desteklerini rica etmek veya bu örgütlerin niyetlerinin ne olacağı konusunda görüşmelerde bulunmaktadır. Nitekim BM Genel Sekreterinin karşılaştığı öncelikli sorun da bu örgütler arasında bir ortak görüş ve iradenin oluşmasının zorluğudur.

(30) Bkz. Bruce W. Nelan, Serbia's Spite, TIME, January 18, 1993, pp. 20-21 ve NO for Now a Peace Deal in Bosnia, TIME, February 15, 1993, pp. 8.

(31) Butros Gali, Agenda for Peace, pp. 35-40.

Balkanlarda çatışmaların başladığı son iki yıldır, bölgesel örgütler arasındaki düşünce ve görüş farklılıkları açıkça ortaya çıkmıştır. En güzel örneği de BM Genel Konseyi'nin birlikteliğine rağmen, Genel Sekreterin gittikçe zayıflayan konumu ve Cenevre'de yapılan Yugoslavya müzakerelerinin zayıf bir temele dayanmasında görülmektedir.

Gerçekte, AGİK'in Yeni Avrupa Güvenlik Yapısı çabaları çerçevesinde etkili bir kriz yönetimi olması gerekirdi düşüncesi ağırlık kazanmakla beraber, şimdiye kadar etkili olmaktan çok uzak bir görünüm vermektedir. AGİK, aslında bir ortak savunma sistemi olarak algılanmaktadır. Eski Yugoslavya topraklarında devam eden çatışmalara taraf tüm ülkeler AGİK'in üyesidir. 1992 Temmuz unda Helsinki'de yapılan AGİK zirvesinde alınan kararlardan biri "AGİK'in BM Yasasının VIII bölümüne göre kendisini bölgesel düzenleme olarak ilan etmiştir"³² Fakat AGİK üye ülke sayısının çokluğu, üye ülkelerin çıkarlarının büyük farklılıklar içermesi, bir kriz yönetimi için gerekli sorumluluk ve mekanizmaların yetersiz ve zayıf oluşları ve de Sırbistan'ın AGİK üyeliğinin dondurulması sonucu, bu örgütün, Balkanlardaki anlaşmazlığa kendi sistemi içerisindeki olanakları çerçevesinde bir çözüm bulması ihtimali ortadan kalkmıştır.³³

Avrupa Topluluğu ise Bosna-Hersek konusunda ciddi bir tavır takınmaktan çok uzak olduğunu, Lüksemburg, Hollanda ve Portekiz gibi küçük güçlerin Dışişleri Bakanlarından bir üçlüyü taraflar arasında çözüm aramaya göndermesi ile ortaya koydu. Bir süre sonra da aceleci bir şekilde, Almanya'nın baskısıyla, önce Slovenya ve Hırvatistan'ı sonra da Bosna-Hersek'i tanıyarak durumun gerginleştirilmesine neden olmuş, zamanında ve etkin olabilecek bir ekonomik amborgonun yürürlüğe konulması konusunda ortak bir karara varmakta da zorlanmıştı. Özellikle Yunanistan'ın amborgo'yu deldiği yolundaki iddialar

(32) 9-10 Temmuz 1992 tarihlerinde yapılan zirve toplantısı sonunda "Helsinki Document 1992- Challenges of Change" başlıklı bir belge kabul edilmiştir. Bölgece anlaşmazlıklarla ilgili bir sorun çıktığı zaman, gerek görülürse, sırf o sorunla ilgilenmek üzere sınırlı sayıda ülkeden oluşan "ad hoc steering group"lar kurulması kararlaştırılmıştır. Böylece esasen denenmiş olan bir uygulama kural haline getirilmiştir. Bu uygulamanın halen iki örneği mevcuttur. Birincisi Azerbaycan-Ermenistan ihtilafıyla ilgili Minsk Konferansı, ikincisi Bosna-Hersek konusundaki "task force" dur. Türkiye, her iki kriz yönetim grubunda da yer alan birkaç ülkeden biridir. Belge ve kararlar için: CSCE Helsinki Document 1992, The Challenges of Challenge, Helsinki, 1992.

(33) Hans, Arnold, Der Balkan-Krieg und die Vereinten Nationen, EA, 2. Folge, 48 Jahr, 25 January 1993, s. 38.

AT'ı oldukça zor duruma sokmuştur. Yunanistan Başbakanı Mitçotakis bu iddiaları yalanlayarak, hükümetin amborgoyu uyguladığını ve benzeri iddiaların, Yunanistan'ın eski Yugoslav Cumhuriyetlerine petrol ürünleri ihracatını kestikten sonra artık ortaya atılmadığını söylüyordu. Saman alevi gibi parlayan ve AT tarafından desteklenen BAB'ın birkaç gemiden oluşan bir filoyu Adrikatik'e göndermesi ve sadece Dubrovnik kentinin bombalanmasını "gözlemlemekten" başka bir işe yaramaması, AT'ın Bosna-Hersek konusundaki güvenilirliğini yitirmesine neden olmuştur³⁴.

Aynı şekilde NATO'da bu anlaşmazlıkta daha çok dışarıda kalma-ya çalışan bir tavır sergilemektedir. NATO'nun 7-8 Kasım 1991'de Roma'da yaptığı zirve toplantısında kararlaştırılan "İttifakın Yeni Strateji Kavramı" beş bölüm halinde düzenlenmiş olup, 60 maddeden ibarettir. Özellikle NATO'nun "alan dışı" (out of area) çatışmaları engellemek yolunda aldığı karar, "Güvenliğin Doğuya doğru yayılması" şeklinde değerlendirilmelidir. Nitekim NATO'nun Yugoslav anlaşmazlığına BM ile çözüm arama girişimi bu anlayışın bir ürünüdür. Fakat NATO'nun başarısız kalan girişimi, NATO'nun bir askeri-teknik bir araç olarak çalışabileceğini fakat, siyasi bir birlikteliğe ulaşmada ne kadar zorlandığını, ve sonuç olarak yeterli inanırılık sunamadığını ortaya koyması açısından ilginçtir³⁵.

ABD ise Kore, Körfez ve Somali örneklerindeki biçimde Balkanlar'da bir askeri operasyona karşıdır. Kısa bir süre önce Başkanlık görevini devralan Bill Clinton'da eski yönetimin politikasını devam ettirecekmiş gibi bir izlenim vermektedir. Avrupa'daki iç savaşlara ABD geleneksel olarak karışmaktan çekinmiştir. ABD bir yandan soğuk savaş sonrası eski tecrit politikasına dönmek istememekte, diğer taraftan da gelişmelere ilgisiz kalmak istememektedir. Ancak Balkanlarda yaşanan bu iç savaşlarda ABD, Batı Avrupa ülkelerinin tutarsız ve benzer-

(34) a.g.m. s. 38.

(35) Kuzey Atlantik Konseyi'nin 17 Aralık 1992'de Brüksel'de yayınladığı deklarasyonda örneğin Sırpların "etnik arındırma" politikaları reddediliyor. Bosna-Hersek'in egemenliğinin ve sınırsal bütünlüğünün yeniden sağlanması vurgulanıyor, BM'in Bosna-Hersek'te kalmaları isteniyor ve Kosova'da da BM Barış Gücünün asker buldurması öneriliyordu. Bqz. Statement on Former Yugoslavia, Issued by the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council, NATO Review, December 1992, pp. 31. Ayrıca NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner Bosna-Hersek ile ilgili bir mülakatında "Büyük bir Balkan savaşını önlemeliyiz" derken, NATO'nun siyasi açıdan çözüm sunamayışını en iyi şekilde ortaya kokuyordu. Bkz. Wir Müsßen den grossen Balkankrieg Verhindern" Die Welt, Montag 25 Januar 1993, s. 9.

lik sunmayan Balkan politikaları nedeniyle de tedbirli davranmayı tercih etmektedir³⁶. İngiltere'nin ve Fransa'nın doğru bir Balkan politikasının ne olması gerektiği konusundaki görüş farklılıkları herkesce bilinmektedir. Almanya ise Hırvatistan ve Slovenya'nın tanınması konusunda ekonomik ağırlığını kullanarak etkili olmakla beraber, askeri açıdan bir müdahaleye koşullu olarak hazırdır. Yunanistan'ın tutumu ise Sırbistan ile yakın dostluğu nedeniyle tartışmalı olup, Makedonya'nın uluslararası hukuk çerçevesinde tanınmasını engellemektedir³⁷. Bütün bu farklılıklar karşısında NATO'nun kararlı bir ortak bir tavır takınması önümüzdeki günlerde de mümkün olamayacakmış, gibi görünmektedir.

SONUÇ

Bosna-Hersek Soğuk Savaş sonrası yaşanan etnik çatışmaların çıkışı, gelişmesi, yayılması ve uluslararası kamuoyunun sürekli gündeminde kalması itibariyle önümüzdeki yıllarda belki de sıkça karşılaşılabilecek anlaşmazlıkların ilk örneklerinden olması itibariyle önemli konuma sahiptir. Sadece "etnik arındırmanın" sistematik değil, bazı bölge ülkelerinin siyasi hedeflerine ulaşabilmek için (Büyük Sırbistan gibi) daha küçük ülkeleri askeri açıdan güçlü olmaları nedeniyle tehdit ve işgal edebileceklerini ortaya koyması açısından da ilginçtir.

Yeni Avrupa Güvenlik Yapısının oluşturulmasının ne kadar zor olacağı Bosna-Hersek anlaşmazlığında ortaya çıkmaktadır. Bu anlaşmazlık aynı zamanda Soğuk Savaş döneminde kurulan uluslararası mekanizmaların yeni dönem sorunlarına çözüm sunamamaları endişesini de beraberinde getirmektedir. Öyle görülüyor ki, geçiş dönemi sancılarını yaşayan Balkanlar bir süre daha çalkantılara sahne olacaktır. Burada ABD'nin AT'nin ve Rusya'nın izleyecekleri tutum, öncelikle Sırbistan'ın askeri emellerini engellemeye yönelik olmalıdır. Bosna-Hersek'te barışın gerçekleşmesi bölgede askeri dengelerin de sağlanmasına bağlı olacaktır. Bu anlamda Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunun kaldırılması önemli adımlardan birini oluşturacaktır. Rusya genelde Bosna-Hersek konusunda Batının görüşlerini destekler.

(36) ABD'nin önümüzdeki yıllardaki Avrupa ile olan ilişkileri hakkında bir değerlendirme için bkz. Henry Kissinger, Die künftigen Beziehungen Zwischen Europa und den Vereinigten Staaten, EA. No. 23; 47 Jahr; 10.12.1992, s. 672-680.

(37) Yunanistan'ın tutumu için bkz. Noel Malcolm, The New Bully of the Balkans, The Spectator 15, August 1992, p. 8-10.

bir tutum sergilerken, diğer yandan da diplomasisini Sırbistan'ın görüşlerinin anlayışla karşılanması yönünde uygulamaya çalıştı. Bunun en önemli nedeni de Rusya'da güçlü bir Sırp lobisinin olması ve hükümetin bu Ortodoks ve Slav olan müttefike ihanet edilmemesi gerektiği düşüncesinin güçlü olmasıydı. Şüphesiz Bosna-Hersek anlaşmazlığı klasik anlamda bir süper güç rekabeti özelliği arzetmiyor. Belki de bu yüzden Bosna-Hersek kendi haline bırakılma gerçeğiyle karşı karşıya kaldı. Balkanlar'da, bir diğer anlamda Avrupa'nın ortasında Lübnan benzeri bir durum yaşanmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında, bu anlaşmazlığın devamı bölgenin istikrara kavuşması için çalışan Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda benzeri çatışmaların Kosova'da, Voyvodina'da, Sancak'ta ve Makedonya'da çıkabileceği gerçeğinden hareketle, gerek uluslararası kamuoyunu gerekse, başta BM dahil olmak üzere, tüm uluslararası kurum ve kuruluşları sürekli uyararak, halihazırda varolan mekanizmaların çalışmasını veya yeni mekanizmaların yaratılmasına katkıda bulunmak için çaba sarfetmesi gerekecektir. Bölgesel dengelerin daha da nazik bir hale geldiği günümüzde, Türkiye diplomasisi ve politikasıyla bölgenin askeri, siyasi ve ekonomik istikrarı için gerekli tüm ayrıntıları düşünmeli ve onları, bölge ülkelerinin de işbirliği ile, en kısa zamanda yaşama geçirmenin yollarını aramayı sürdürmelidir.